

Randfiguren

Zondagmorgen 12 oktober 2025, ds. Eibert Kok, Sint Catharijnekerk
Lezingen: Jesaja 56: 1-8 en Lucas 17: 11-19

Het was in januari van dit jaar dat ik samen met mijn vrouw op bezoek was bij een oude oom en tante van haar. Het was de dag na de inauguratie van Trump als nieuwe president van Amerika. Het gesprek kwam daarop.

Eén van de dingen die ik goed vond in zijn speech, zei die oom, is dat er maar twee geslachten zijn.

Ik kon het niet nalaten daarop te reageren.

Ik vertelde hoe ik zelf door een stage van mijn dochter bij het filmfestival Transcreen (dat films laat zien waarin trans of genderfluïde personen een hoofdrol spelen) voor het eerst kennis had gemaakt met transpersonen en mensen die zich niet identificeren als man of vrouw, hun verhalen gehoord had, en ook hoeveel moeite het hen vaak gekost heeft om te worden en te zijn wie ze zijn. In dat alles proefde ik hun verlangen om gezien en gehoord te worden. Zie je me wel? Mag ik er zijn?

Gelukkig was die oom niet van het soort dat gelijk de deur dicht gooit. Het zette hem aan het denken.

Een week later ondertekende Trump het decreet dat er voortaan alleen erkenning zou zijn van de geslachten man en vrouw. En ook een decreet dat trans personen verbiedt te dienen in het Amerikaanse leger. Trans individuen werden als 'mentaal ongeschikt' bestempeld voor militaire dienst.

Zo begon zijn kruistocht tegen alles wat LHBT+ is, met transpersonen als zijn grootste mikpunt, en ook tegen vreemdelingen en illegalen. Er moest een einde komen aan alle diversiteits-, gelijkheids- en inclusieprogramma's bij de overheid en het bedrijfsleven.

Waarom worden deze mensen afgeschreven, zo vraag ik me dan af, tot randfiguren verklaard? Waarom mogen ze er niet zijn?

Gisteren, 11 oktober, was het coming-outdag, de dag waarop aandacht wordt besteed aan het 'uit de kast komen' oftewel de coming-out, het moment dat mensen er openlijk voor uitkomen dat hun geaardheid of genderidentiteit anders is dan cisgender hetero.

Op veel plaatsen werd gisteren de regenboogvlag gehesen.

Mogen zij er zijn, gezien, gehoord worden?

Ik las dat in Alblasserdam de vlaggenmast waar de regenboogvlag gehesen zou worden de dag ervoor door vier mannen was omgezaagd.

En het regenboogzebrapad dat wethouder Daan van Orselen gisteren in Rockanje geopend heeft, was voor de opening al twee keer beklad.

Waarom, zo vraag ik me dan af? Vanwaar die onverdraagzaamheid?

Heb je ooit die ander gezien, gehoord? Mag die er zijn? Of houd je die liever buiten de gemeenschap, als randfiguren, daar waar je hen niet tegenkomt?

Het evangelie van vandaag vertelt over Jezus die tien mensen zonder vaste woon- en verblijfplaats tegenkomt in het grensgebied van Samaria en Galilea.

Melaatsen. Zo noemden we ze vroeger. Zeventien jaar lang hebben ze aan huidvraat geleden, maar sinds de revisie van onze Bijbelvertaling vier jaar geleden is het nu 'een huidziekte die onrein maakt'.

Of het nu Samaritanen of Galileeërs zijn wordt niet duidelijk. Mogelijk dat hun gedeelde lot hen als vreemdelingen bij elkaar gebracht heeft. Er is tenminste één Samaritaan bij, want, zo vertelt het verhaal, hij is de enige die terugkomt om Jezus te bedanken, die vréémdeling. Daar ligt de link met het andere Bijbelgedeelte, uit de profeet Jesaja, waar het ook gaat over mensen die buiten de samenleving staan. Dat lot treft de vreemdeling. Dat lot treft de eunuch.

Zo hebben we drie categorieën mensen bij elkaar die in de opvatting van veel mensen, en ook volgens bepaalde Bijbelvoorschriften, niet gewoon mogen meedoen in kerk en samenleving: de melaatse, de vreemdeling en de eunuch.

Om met die melaatse te beginnen: die mocht niet meedoen in de samenleving, mocht ook niet in de tempel komen omdat die onrein was, maar moest afgezonderd leven. Ze bleven op een afstand staan, lezen we.

Het roept allerlei herinneringen op aan de coronatijd toen ziekte en besmettingsgevaar zorgde voor sociale uitsluiting. Maar niet alleen toen gebeurde het, ook nu gebeurt het. Als je ziek bent, kun je niet meer aan alles meedoen. Ook je omgeving reageert op een andere manier. Soms is het ondersteunend, soms drukken de reacties van anderen je nog dieper in de ellende van het ziek zijn.

Misschien is dat wel de reden dat negen van de tien niks meer van zich laten horen.

Nu ze weer een gewone plek in de samenleving kunnen zoeken, willen ze niet meer geconfronteerd worden met dat verleden, met hun patiënt zijn, met het gevoel overgeleverd te zijn aan de gunsten van anderen. Klaar zijn ze met dat uitgekotst worden, niet gezien, niet gehoord, met de bekladdingen en de afgezaagde opvattingen van mensen die werkelijk geen idee hebben van hun situatie. Daar hebben ze geen zin meer in.

Negen van de tien keer gaat dat zo.

Het verhaal begint ermee dat Jezus op weg naar Jeruzalem door het grensgebied van Samaria en Galilea trekt. Hij durft die stap te wagen, om dat gebied binnen te gaan dat door de meeste mensen gemeden wordt.

Waarom gemeden? Omdat ze bang zijn voor de confrontatie met wat vreemd is, ongemakkelijk, anders? De meeste mensen kiezen voor de weg van de minste weerstand en laten dat gebied en die mensen links liggen, randfiguren. Als je je er niet mee inlaat, hóef je er ook niks mee. Jezus trekt door dat grensgebied. Hij durft wel.

Vlak voordat hij een dorp wil binnengaan, komen hem die tien figuren tegemoet.

Zij weten hoe ze zich moeten gedragen en houden zich aan de sociale code: voldoende afstand houden.

Als ze hem zien, roepen ze: Jezus, heb medelijden met ons, Jezus, meester, eleison.

Dat is opmerkelijk. Ze vragen niet om genezing. Heer maak ons weer gezond. Ze vragen om ontferming. Heer ontferm U over ons. Ze bidden het Kyrie. Ze willen gezien en gehoord worden.

Voor zieke mensen is dat vaak het belangrijkste. Ze weten soms dat in hun situatie genezing niet mogelijk is. Dat ze moeten leren leven met een blijvende beperking. Juist dan is het belangrijk om niet vergeten te worden. Om gezien en gehoord te worden in je klacht.

Nu staat er in onze vertaling: heb medelijden met ons. Daar zit vaak iets neerbuigends in, de een die zich boven de ander verheft, de gezonde boven de zieke. Maar dat zegt meer over hoe wij het invullen dan over het woord zelf. Wat is medelijden, ontferming?

Dat die ander met zijn klacht, zijn 'gezeur', bij jou terecht mag. Niet om een oplossing te horen, maar om zijn verhaal kwijt te kunnen. Dat is medelijden.

Meester, heb medelijden met ons. Dat is hun genoeg.

Genezing, ach wie hoopt daar niet stiekem op? Maar hier is aandacht, gezien worden, gehoord worden, al genoeg. Het leidt niet altijd tot genezing, maar het is wel helend. Een mens knapt er van op.

Nou verwacht je een genezingshandeling. Maar er staat alleen dat Jezus hen doorstuurt naar de priesters.

Een melaatse was onrein, waardoor die in kerk en samenleving niet welkom was. Als zo iemand beter werd, dan moest dat door een priester officieel worden vastgesteld, een verklaring omtrent genezing was nodig. Dan mocht je weer meedoen.

Maar ze zijn helemaal niet genezen en toch worden ze door Jezus naar de keuringsinstantie gestuurd.

Dan is het wonderlijke: terwijl ze gingen werden ze gereinigd.

Een van hen, die zag dat hij genezen was – voordat hij bij de priester aankwam, zo lijkt het – keerde terug en loofde God met luide stem. Hij viel neer aan Jezus voeten om hem te danken. Die ene was uitgerekend een Samaritaan. Niet alleen als melaatse zou je die op afstand willen houden, maar zeker ook als vreemdeling.

Daarmee komt een typisch thema van de evangelist Lucas naar boven. Lucas vertelt als enige de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Hij heeft ook als enige dit verhaal overgeleverd. Het thema van de 'vreemdeling', die het beter weet, het scherper ziet, of nog beter: die het juiste dóet. Zoals in die gelijkenis, zoals ook hier. Deze Samaritaan dóet wat de anderen kennelijk nalaten. Hij brengt God de eer.

Alleen deze vreemdeling? Dat is de vraag die het Lucasevangelie ons voorlegt.

Alleen dat vreemde ongemakkelijke buitenbeentje?

Jezus zei tegen de Samaritaan: Sta op en ga. Dat is geloofstaal. Dat is de kracht van de opgestane: Sta op, uit die ellende, uit dat er-buiten-staan, sta op en ga. Uw geloof heeft u gered.

Gered. Vertrouwend op het woord van Jezus. Als nieuw geboren. Weer volop welkom in de huizen van de mensen, en in het huis van God.

Randfiguren. Wordt hen de hand gereikt? Of blijft de kloof bestaan? Duwen we hen van ons af?

Ook de lezing uit Jesaja gaat over twee categorieën mensen die nogal eens dat laatste ervaren, de kloof die in stand gehouden wordt, soms met ogenschijnlijk hele goede papieren. Zo zijn volgens de regels van de Tora vreemdelingen en mensen die een geslachtveranderende operatie hebben ondergaan, zoals de eunuch, niet welkom in het huis van de Heer.

De vreemdeling. Hij voelt, merkt in alles: Ik heb hier geen echt thuis. Ook als hij wel bij God en zijn volk wil horen. Ik hoor er niet bij.

Dat horen we de vreemdeling ook zeggen: De HEER zondert mij zeker af van zijn volk.

Ook de eunuch is niet welkom. Een man die gecastreerd is. Met opzet. Omdat hij in dienst was bij een baas en bijvoorbeeld geen bedreiging mocht vormen voor de vrouwen in het huis. Moet je je eens indenken wat dat betekent.

Je persoon, wie je bent, verandert. In het meest intieme. Ben je nog wel een man? Wie ben je nou? Je toekomst verandert. Nooit eigen kinderen. Je naam wordt niet doorgegeven. We horen hem zeggen: Ik ben maar een dorre boom. Niet vruchtbaar, zonder leven.

Mag ik er wel zijn? Ben ik wel welkom, bij God?

Nee dus, want in de Tora staat geschreven: Deuteronomium 23: 2: Mannen bij wie de zaadballen zijn geplet of het lid is afgesneden, mogen niet deelnemen aan de dienst van de HEER.

Maar het bijzondere is dat de Bijbel soms zichzelf corrigeert. Lees maar in het gedeelte van vanmorgen. Die eunuch kan wel zeggen: Ik ben maar een dorre boom.

Maar de HEER zegt: "De eunuch die mijn sabbat in acht neemt, die keuzes maakt naar mijn wil, die vasthoudt aan mijn verbond", met andere woorden: die net als de Samaritaan dóet wat God van hem vraagt, 'Hem geef ik iets beters nog dan zonen en dochters ... Ik geef hem een eeuwige naam' (!)

'En de vreemdeling die zich met de HEER heeft verbonden om hem te dienen en zijn naam lief te hebben...'

die net als de Samaritaan dóet wat God van hem vraagt, 'hem schenk ik vreugde in mijn huis van gebed;

zijn offers zijn welkom (!) op mijn altaar.'

Wat God betreft wordt de afstand overbrugd en reiken mensen elkaar de hand: Je mag er zijn, ook in het huis van de HEER.

Nu begon ik met mijn kennismaking met trans en genderfluïde personen.

Van een transman, een theoloog, heb ik eens een uitleg gelezen waarin hij zegt dat de persoon van de eunuch in de Bijbel voor hem een identificatiefiguur is geworden.

Die tekst uit Deuteronomium wordt wel gebruikt om transpersonen die zich laten opereren buiten te sluiten en om transitie af te keuren. Maar zij laten dan deze correctie, deze opening die de Bijbel zelf in Jesaja 56 biedt, links liggen.

Voor hem geeft deze tekst uit Jesaja juist de ruimte om te zijn en te mogen zijn wie hij is.
Welkom bij God.

In deze passage verlegt de Bijbel de focus van de lichamelijke kant (bij de eunuch) en van de afkomst (bij de vreemdeling) naar de vraag of zij vasthouden aan het verbond met God en keuzes maken naar Gods wil,

anders gezegd: of zij, net als de Samaritaan in Lucas, dóen wat God van mensen vraagt.
Gods veelkleurigheid is veel groter dan wij soms denken.

Zingen Lied 975. Voor zover ik weet het enige lied in het Liedboek waar sprake is van gender, tenminste in het Engelse origineel. In de Nederlandse vertaling is het weggefallen.

Jezus roept ons tot de ander, zo verschillend als wij zijn,

ras of huidskleur, rangen, standen –

In het origineel staat er:

creed and colour, class and gender

oftewel: geloof en kleur, klasse en gender

Jezus trekt geen scheidingslijn.